

Brottsoffer och deras närstående

Socialtjänstens ansvar
för att ge stöd och hjälp

Du får gärna citera Socialstyrelsens texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Socialstyrelsen har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

ISBN 978-91-87169-14-4

Artikelnr 2012-3-22

Omslag Socialstyrelsen/Iwa Wasberg

Tryck Edita Västra Aros, Västerås, mars 2012

Förord

Till socialnämndernas uppgifter hör, enligt 5 kap. 11 § första stycket socialtjänstlagen (2001:53), SoL, att ”verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp”.

I regleringsbrevet för budgetåret 2011 fick Socialstyrelsen regeringens uppdrag att vägleda socialtjänsten i arbetet med brottsoffer. Uppdraget omfattar att ta fram kunskapsstöd för tillämpningen av socialtjänstlagen vid bedömningar av insatsbehov för brottsoffer och deras närstående. Särskilt ska personer som lever med skyddade personuppgifter uppmärksammas.

Syftet med denna vägledning är att ge en allmän orientering för personal inom socialtjänstens olika delar om det ansvar socialnämnden har att verka för att brottsoffer och närstående får stöd och hjälp. Snarare än att ge svar på alla frågor som kan uppkomma i kontakt med brottsutsatta ger vägledningen tips om var mer information finns att hämta, i lagstiftning och föreskrifter, i Socialstyrelsens handböcker och utbildningsmaterial, men också i form av en läslista över aktuell litteratur inom brottsofferområdet.

Därutöver ger vägledningen en första orientering om brottsoffers behov och reaktioner samt vikten av att socialtjänsten möter brottsutsatta och deras närstående med öppenhet och empati. Ett kapitel ägnas de behov som uppstår för personer som lever med skyddad identitet, både vuxna och barn.

Vägledningen har skrivits av Socialstyrelsens utredare Lotta Nilsson och Cristina Josefsson, i nära samarbete med jurist Shriti Radia.

Rikspolisstyrelsen, Brottsoffermyndigheten, Brottsofferjourernas Riksförbund, RFSL:s brottsofferjour och ett stort antal personer på Socialstyrelsen har bidragit med värdefulla synpunkter.

Lars-Erik Holm
Generaldirektör

Innehåll

Förord.....	3
Inledning	7
Vägledningens syfte.....	8
Brottsoffer och närstående	9
Begreppet brottsoffer	9
Brottsoffer – ingen homogen grupp.....	10
Särskilt sårbara grupper.....	11
Brottsoffers reaktioner.....	12
Faktorer som påverkar reaktionen	13
Brottsoffers behov	14
Närståendes behov	15
Stöd från socialtjänsten	16
Socialtjänstens ansvar	16
Ett gott bemötande	16
Socialtjänstens insatser	18
God kvalitet	18
Ledningssystem	19
Lex Sarah	20
Förutsättningar för god kvalitet	20
Socialtjänstens helhetssyn	20
Socialtjänstens utredning	21
Stödinsatser	21
Information.....	22
Samtalsstöd.....	22
Kontaktperson	22
Hjälp vid kontakt med andra myndigheter	22
Förmedling av kontakt med frivilligorganisationer och andra aktörer.....	22
Boende.....	23
Ekonomiskt bistånd.....	23
Stöd till närstående.....	24
Särskilda verksamheter	24
Stödcentrum för unga brottsoffer	24
Barnahus	25
Karin – nationell modell.....	25
Medling.....	26
Fler stödinsatser behövs	27
Sekretess och samverkan	28

Innehåll

Sekretess.....	28
Samtycke.....	28
Sekretessbrytande bestämmelser.....	28
Barns sekretess i förhållande till vårdnadshavare.....	29
Samverkan.....	30
Samverkan inom kommunen.....	30
Samverkan mellan kommuner.....	31
Samverkan med myndigheter och organisationer.....	31
Samverkan med Polisen.....	32
Samverkan med hälso- och sjukvården.....	32
Samverkan med Skatteverket med flera.....	33
Samverkan med ideella föreningar.....	33
Anmälan om missförhållanden som rör barn.....	33
Samverkan i enskilda ärenden.....	34
Stöd från andra aktörer.....	35
Polisens ansvar.....	35
Polisens insatser.....	35
Kontaktförbud.....	36
Målsägandebitråde.....	37
Ersättning för brott.....	38
Hälso- och sjukvården.....	38
Ansvar.....	38
Insatser.....	39
Rättsintyg.....	39
Skatteverket.....	40
Ideella organisationer.....	40
Brottsofferjourer.....	40
Kvinnojourer.....	41
Anhörigföreningar.....	41
Vittnesstödsverksamhet.....	41
Brottsutsatta med behov av skydd.....	42
Riskbedömning.....	42
Skyddsåtgärder.....	43
Skyddade personuppgifter.....	43
Sekretess- eller spärrmarkering.....	44
Kvarskrivning.....	44
Fingerade personuppgifter.....	45
Att leva med skyddade personuppgifter.....	45
Rutiner för att hantera skyddade personuppgifter.....	46
Behov av samverkan.....	47
Referenser.....	49
Lästips.....	51

Inledning

Socialtjänstens huvuduppgift är att verka för social och ekonomisk trygghet för dem som vistas i kommunen. Socialtjänsten ska informera om sin verksamhet och genom uppsökande verksamhet och på andra sätt främja goda levnadsförhållanden i kommunen. Alla ska med förtroende kunna vända sig till socialtjänsten för att få stöd och hjälp. Detta gäller även för brottsoffer och deras närstående, vilket tydliggörs i 5 kap. 11 § första stycket, socialtjänstlagen (2001:453), SoL:

”Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.”

Denna bestämmelse trädde i kraft 2001 för att markera socialtjänstens ansvar för brottsoffer.

Socialstyrelsen har under de senaste åren utgivit en rad publikationer som på olika sätt berör brottsofferfrågor, till exempel:

- Allmänna råd (SOSFS 2009:22) om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld.
- *Våld – handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld* (1).
- Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem, *Skylla sig själv?*(2).
- *Sällan sedda*, ett utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning (3).
- Socialstyrelsens handbok *Barn och unga i socialtjänsten* innehåller ett kapitel om socialnämndens ansvar vid misstanke om brott mot barn (4).
- Rapporten *Socialtjänstens stöd till unga brottsoffer* (5).

Fokus för att förbättra socialtjänstens stöd till brottsutsatta har i stor utsträckning koncentrerats på våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld¹. Det finns dock många andra brottsoffer som inte särskilt har upp-

1. När det gäller barn som bevittnat våld anges i 5 kap. 11 § tredje stycket SoL att de är offer för brott begånget mot en annan person. Däremot är inte barn brottsoffer när den brottsliga gärningen inte varit riktad mot det. I egenskap av att ha bevittnat våld är ett barn därför inte heller målsägande, vilket det kan vara om det själv varit utsatt för brott.

Våld – handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld, Socialstyrelsen 2011, sid 30.

märksammats, exempelvis män som utsätts för våld i nära relationer, pojkar och män som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck, personer som utsätts för hatbrott (till exempel på grund av sexuell läggning, trosuppfattning eller etnisk bakgrund) och vittnen eller målsägande i samband med rättegång.

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att vägleda socialtjänsten i arbetet med brottsoffer. Uppdraget omfattar att ta fram kunskapsstöd för tillämpningen av socialtjänstlagen vid bedömningar av insatsbehov för brottsutsatta och deras närstående. Personer som lever med skyddade personuppgifter ska särskilt uppmärksammas.

Vägledningens syfte

Syftet med denna vägledning är att uppmärksamma socialtjänsten på ansvaret för att, vid behov, erbjuda stöd och hjälp till brottsoffer och deras närstående.

Vägledningen ska ge stöd för tillämpningen av socialtjänstlagen vid bedömningar av behov av insatser för brottsoffer och deras närstående, men också ge en första allmän orientering om vad brottsutsatthet kan innebära.

Målet är att vägledningen ska vara lättillgänglig och snarare än att ge uttömmande svar på alla frågor, ge tips om var fördjupning och ytterligare kunskap finns att hämta. Förutom textreferenser, ofta till lagtext, propositioner, Socialstyrelsens allmänna råd och handböcker, återfinns en lista med lästips för den som vill få en aktuell bild av området brottsofferforskning.

Brottsoffer och närstående

Enligt den Nationella trygghetsundersökningen (NTU) som Brottsförebyggande rådet (Brå) genomför varje år, utsätts ungefär en fjärdedel av de tillfrågade för något slags brott. NTU är en rikstäckande frågeundersökning till ett stort slumpmässigt urval personer i åldersgruppen 16–79 år.

Under 2009 hade 24 procent av de telefonintervjuade 14 000 personerna utsatts för brott (6). De senaste åren har andelen legat på 24–26 procent per år. Det är alltså ett betydande antal personer varje år som utsätts för någon typ av brott, vissa drabbas dessutom av mer än ett brott.

När det gäller utsatthet för brott bland barn under 16 år finns inte motsvarande källor att tillgå. Men Brås niondeklassundersökningar visar att en stor del av eleverna i nionde årskursen, oavsett kön, har blivit utsatta för brott det senaste året. Omkring var tredje flicka och pojke har blivit bestulen och 5–6 procent uppger sig ha blivit utsatta för sådant våld att de sökt någon form av vård. Utsatthetsnivån var oförändrad under åren 1995 till 2005 (7).

Barnombudsmannens rapport *Vem kan man lita på?* (BR2007:02) pekar på att många barn och unga har utsatts för handlingar som är att betrakta som brottsliga. Undersökningsresultatet bygger på svar från drygt 1 000 barn och ungdomar i åldern 10 till 18 år runtom i Sverige. De har svarat på frågor som rör förekomsten av brott i deras vardag.

Svaren tyder på att pojkar och flickor utsätts för olika slags brott. Det är vanligare att pojkar drabbas av våldsrelaterade handlingar än flickor. Stöld, å andra sidan, drabbar flickor i högre utsträckning. Detta är ett mönster som också påvisats i andra undersökningar, exempelvis i Brås självdeklarationsundersökningar. Det är tydligt att erfarenheterna av brottsliga handlingar ökar med åldern. Ju äldre barnen är, desto fler har drabbats av någon brottslig handling.

Slutligen kan också nämnas att barn som känner många personer som har begått brott i många fall också själva utsatts för brott (8).

Begreppet brottsoffer

Begreppet brottsoffer kan definieras på olika sätt och har bland annat diskuterats i förarbetena till lagstiftningen. I propositionen 2000/01:79 Stöd

till brottsoffer sägs att begreppet brottsoffer är allmänt vedertaget i den juridiska doktrinen, men att det inte förekommer i lagstiftningen. I lagstiftningen används i stället termen målsägande som enligt 20 kap. 8 § rättegångsbalken, RB, är den mot vilket ett brott har blivit begånget eller som har blivit förnärad av brottet eller lidit skada (prop. 2000/01:79 s. 8).

I Brottsofferutredningen avses med begreppet främst fysiska personer som direkt har drabbats av ett brott. Det nämns dock att det finns olika definitioner av begreppet brottsoffer, och att synen på vem som är att anse som brottsoffer är skiftande (SOU 1998:40 s. 73 f).

Flera forskare har noterat en rådande, allmän föreställning om att den som utsatts för brott är sårbar, svag och oskyldig – ett offer. Föreställningen om ett idealt offer utmärks enligt kriminologen Nils Christie av åtminstone fem faktorer: offret är svagt, involverat i en ”respektabel aktivitet”, på väg till en plats hon/han inte kan förebrås för, gärningspersonen är i överläge, kan beskrivas i negativa termer, är okänd och saknar relation till offret (9).

En sådan mer eller mindre medveten uppfattning om vem som är brottsoffer krockar med verkligheten där kategorierna brottsoffer respektive gärningsperson kan överlappa varandra. Undersökningar visar att personer som har utsatts för brott ofta själva har varit involverade i kriminella handlingar och vice versa (10).

Brottsutsatta som inte motsvarar bilden av ”ideala brottsoffer” kan ha svårare att få hjälp. En person som är hemlös eller påverkad av droger och som blir bestulen eller misshandlad är också utsatt för brott, även om hon eller han inte motsvarar föreställningarna om ett brottsoffer.

Den som utsatts för ett allvarligt brott är inte i första hand ett offer utan befinner sig i en utsatt situation, med möjlighet att återhämta sig, vid behov med lämpligt stöd.

Brottsoffer – ingen homogen grupp

Gruppen brottsoffer är långt ifrån homogen. Såväl flickor och pojkar som kvinnor och män utsätts för olika typer av brott; det kan vara fråga om våldsbrott, sexualbrott, egendomsbrott eller andra brott. Brotten kan vara grova eller lindriga och de har olika slags konsekvenser för dem som blir utsatta. Deras livssituationer och tidigare erfarenheter varierar också. Bland brottsoffer finns de som råkat ut för ekonomiska brott, de som haft inbrott i hemmet, kvinnor med funktionsnedsättning som utsatts för sexuella övergrepp i färdtjänsttaxin, äldre som utsatts för övergrepp på det särskilda boendet, de som hotas efter att ha lämnat kriminella grupper.

De som utsatts för brott har skiftande behov av skydd och stöd, utifrån

om det handlar om ett enskilda brott eller upprepad utsatthet och om gärningspersonen är en bekant eller obekant person. Det går inte att generalisera om vilka brott eller omständigheter som ger upphov till vilka slags konsekvenser och i förlängningen vilka behov detta medför hos brotts-offren.

Statistiskt sett är åldersgruppen 20–24 år en grupp som i hög grad är utsatt för brott; utsattheten är nästan dubbelt så hög som i övriga befolkningen. Unga män utsätts för misshandel (10 procent av de 14 000 intervjuade i NTU 2010) medan unga kvinnor utsätts för hot (8 procent i NTU 2010). Ensamstående föräldrar, främst mödrar, är också en grupp med hög utsatthet för brott, särskilt för trakasserier (10 procent i NTU 2010) (6).

En mycket liten del av befolkningen utsätts för upprepade brott; 1 procent av befolkningen utsattes för hälften av händelserna inom kategorierna misshandel, hot, sexualbrott, personrån, bedrägeri och trakasserier under 2010 (6).

Vissa yrkesgrupper, till exempel poliser, vissa myndighetsutövare, ensamarbetande butikspersonal, anställda inom vård och omsorg, möter oftare våld och hot om våld i sitt arbete än andra (11).

Särskilt sårbara grupper

Vissa grupper är särskilt sårbara för brott. Sårbarhet i detta sammanhang omfattar fler dimensioner än begreppet utsatt. En särskilt sårbar grupp löper större risk att utsättas för brott, brottens konsekvenser riskerar att bli större och gruppens förmåga att utnyttja sina resurser (sociala, ekonomiska och politiska) är mer begränsad (12).

Barn och ungdomar är självklart sårbara, exempelvis de som lever med våld mellan vuxna i hemmet, liksom de som utsätts för våld eller trakasserier i skolan.

Personer som utsätts för hot eller våld av närstående, även av hedersrelaterad natur, är en annan sådan grupp.

Fysiska eller psykiska funktionsnedsättningar är faktorer som kan innebära en ökad sårbarhet när det gäller att utsättas för brott. Kvinnor med kognitiva och psykiska funktionshinder omnämns i forskningen som en riskgrupp, särskilt för sexuella övergrepp (13). Äldre personer är också en grupp som kan vara särskilt sårbara.

Människor som redan befinner sig i socialt utsatta situationer, som hemlösa och missbrukare, är sårbara för brott.

Homo- och bisexuella samt transpersoner (hbt-personer) och männis-

kor med invandrabakgrund riskerar att utsättas för hatbrott utifrån sin identitet (12).

Familjer som lever med skyddad identitet är ytterligare en sårbar grupp.

Personer som saknar kunskap eller möjlighet att tillgodogöra sig information på grund av exempelvis språksvårigheter eller funktionsnedsättning, är också mer sårbara.

Brottsoffers reaktioner

Ett brott kan få en rad konsekvenser för den som drabbas: ekonomin kan påverkas, fysiska och psykiska skador och reaktioner kan uppstå liksom praktiska problem.

Även om brottet i vissa fall leder till betydande ekonomiska förluster och allvarliga fysiska skador för den utsatta, tycks ändå den psykiska upplevelsen vara svårast att handskas med (11).

Ofta står den utsattas reaktioner i proportion till brottets grovhet och följderna av brottet, men det är viktigt att betona att också lindriga brott som inte lett till fysiska skador kan innebära svåra psykiska efterverkningar (10).

Olika individer har olika förutsättningar att ta sig genom den kris som kan utlösas av att utsättas för brott. Barn kan reagera starkt på att någon i omgivningen blivit utsatt. Ofta är barn beroende av personer som utsätter dem för brott (12). Det gäller även andra sårbara personer som äldre och funktionsnedsatta.

Människor reagerar på brott på en rad olika sätt. Även om det inte är möjligt att generalisera reaktionernas omfattning och utveckling finns det ofta, men långt ifrån alltid, gemensamma drag i kriser och krisreaktioner. Vanliga reaktioner är till exempel (10):

- känslor av övergivenhet och otrygghet
- förlorad självkänsla
- behov såväl av närhet och omtanke som av isolering
- ökad misstänksamhet, allmän panikkänsla
- koncentrationssvårigheter, svårigheter att förstå och att tolka information
- känsla av överklighet.

Vanliga psykosomatiska reaktioner, som kan bli en följd av de beskrivna känslotillstånden är:

- fysisk svaghet, förlamningskänsla

- andningssvårigheter, hjärtklappning
- aptitlöshet
- sömnlöshet
- gråtattacker.

Det är vanligt att den som har utsatts för ett brott reagerar känslomässigt på olika sätt med ilska, oro eller rädsla (14).

En vanlig reaktion är att många människor som utsatts för brott skuldbelägger sig själva för det inträffade. Genom att klandra sig själv för det inträffade, i stället för förövaren som inte är möjlig att kontrollera, försöker den utsatta återta kontrollen: ”Om jag hade agerat annorlunda hade jag kunnat undvika att bli utsatt.”

Människor har också ett starkt behov av att sätta in oväntade negativa händelser i ett orsakssammanhang. Detta i kombination med behovet av att återfå kontrollen över livet leder till att många brottsoffer inledningsvis tar på sig hela eller delar av skulden för det inträffade (11).

Den som har bevittnat våld, eller som oroar sig för sin egen eller andras säkerhet, kan också reagera. Barn kan bli otrygga när en förälder eller syskon utsatts för brott, en otrygghet som kan yttra sig på många olika sätt. Det är därför viktigt att vara extra uppmärksam på barns reaktioner, både i hemmet och i skolan.

Två typer av reaktioner har visat sig ge långsiktiga konsekvenser för brottsoffer, rädsla och minskad tillit. Ökad rädsla är en känsla som finns kvar efter ett, två, till och med fem år efter brottsutsattheten. Minskad tillit till omgivningen är också en reaktion som kvarstår lång tid efter själva händelsen (15).

Reaktioner kan också uppkomma efter det att det gått en tid, så kallade senreaktioner.

Faktorer som påverkar reaktionen

Det är viktigt att vara medveten om att varje person reagerar utifrån sin egen livssituation. Liknande brott kan orsaka skiftande reaktioner hos individer. Reaktionerna kan också skifta i styrka. Faktorer som påverkar hur en person reagerar är bland annat tidigare utsatthet för brott och andra traumatiska händelser.

Pojkar och män kan ha svårare att tala om den egna utsattheten, vilket kan misstas för att de inte påverkas lika mycket. Äldre ensamma män är en grupp som kan ha svårt att prata om sin utsatthet och därmed fara illa i samband med brott, särskilt om deras sociala nätverk är svaga (16).

Brottsutsatta hbt-personer kan brista i tillit till hjälpinstanser av rädsla för homo- eller transfovt bemötande eller för att sexuell läggning eller könsidentitet ska röjas. Hatbrott riktade mot identiteten och avsedda att skrämja och kränka kan förstärka reaktionerna. Internaliserad homo- eller transfovi kan bidra till att den utsatta själv känner sig skyldig till brottet. Reaktionerna kan också kvarstå under lång tid, enligt RFSL:s brottsofferjour.

Personer som lever i hederskulturer vågar oftast inte berätta om sexuella övergrepp eftersom familjens heder raseras även av ett sådant brott. Rädsla för att händelsen ska komma ut, kan sätta djupa spår i den brottsutsattas fortsatta liv och förstärka den traumatiska upplevelsen, enligt BOJ, Brottsofferjourernas riksförbund.

Våldsinslag eller hot om våld leder i allmänhet till att den utsatta mår psykiskt sämre. Att bli angripen av en närstående förvärrar också reaktionerna, liksom om det finns personer närvarande som inte ingriper för att förhindra brottet (11).

Brottsoffers behov

Många personer som blivit utsatta för allvarliga brott behöver professionell hjälp för att bearbeta händelsen. Vissa brott, som fysiska och sexuella övergrepp, kan kräva bearbetning under lång tid. Det är emellertid viktigt att vara medveten om att konsekvenserna och behoven varierar och att bedömningen av behov av stöd och hjälp alltid måste göras utifrån varje individs situation i det enskilda fallet. Behoven varierar också över tid, i ett akut skede samt på kort och lång sikt.

I socialtjänstens bedömning av lämpliga insatser kan faktorer som ålder, kön, etnisk bakgrund, sexuell läggning, könsidentitet och funktionsnedsättning vara aspekter att ta hänsyn till då de påverkar utsattheten för och konsekvenserna av brott och därmed individens behov (12).

Krisbearbetning är i många fall ett behov för brottsoffer och närstående, liksom information om vilka förutsättningar som finns för skadestånd, så kallad kränkningssättning och brottskadeersättning (16).

Den som utsatts för brott uppsöker inte alltid socialtjänsten utifrån den situationen. Personer kan söka ekonomiskt bistånd, bistånd från hemtjänst, eller vilja diskutera andra typer av problem och behov, utan att nämna brottsutsattheten. Därför är det viktigt att det inom socialtjänsten finns en uppmärksamhet och öppenhet för situationer där brottsutsatthet kan finnas med i bilden. Frågan om personen har utsatts för brott kan behöva ställas.

Närståendes behov

Även närstående till brottsoffer kan reagera starkt med bland annat sorg eller vrede. Med närstående avses någon som den utsatta har en nära och förtroendefull relation till, exempelvis make, maka, sambo, partner, föräldrar, syskon, barn eller andra släktingar (prop. 2006/07:38 s. 31).

Barn som närstående till brottsoffer kan behöva särskilt stöd och hjälp att bearbeta det som hänt.

När det gäller sexuella övergrepp mot barn eller brott som resulterat i dödsfall kan det finnas stora behov av stöd till närstående, ibland i form av traumabehandling, på grund av de starka reaktioner som brottet har orsakat. Närstående kan i dessa fall behöva omfattande hjälpinsatser. Det är viktigt att dessa personer fångas upp och får hjälp till adekvata stödinsatser under den tid som krävs.

Men även vid andra typer av allvarliga brott kan de närstående behöva stöd och hjälp från socialtjänsten eller andra stödinstitutioner.

Stöd från socialtjänsten

Socialtjänstens ansvar

Samhällets socialtjänst ska enligt 1 kap. 1 § SoL, på demokratins och solidaritetens grund bland annat främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet.

Varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver (2 kap. 1 § SoL). Detta innebär dock ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän. Bestämmelser om ansvarsfördelning mellan kommuner i fråga om stöd och hjälp enligt socialtjänstlagen finns i 2 kap. SoL. (För mer information om ansvarsfördelning mellan kommuner se Socialstyrelsens meddelandeblad nr 3/2011.)

I socialtjänstlagens femte kapitel finns särskilda bestämmelser för vissa grupper, bland annat brottsoffer. Den så kallade brottsofferparagrafen, 5 kap. 11 § SoL, trädde som tidigare nämnts i kraft den 1 januari 2001. Socialnämnden har enligt bestämmelsens första stycke ett ansvar att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

Bestämmelsen infördes mot bakgrund av det fanns brister i socialtjänstens arbete rörande brottsoffer, och ett behov ansågs föreligga att klargöra socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp åt denna grupp. Men bestämmelsen innebär inte att utsatta för brott har en särställning i förhållande till andra grupper som faller under socialtjänstens ansvar (prop. 2000/01:79 s. 35 ff).

Samtliga brottsoffer, oavsett ålder och kön, omfattas av bestämmelsen, även barn som själva varit utsatta för brott. Socialnämnden ska efter en individuell bedömning i varje enskilt fall enligt 4 kap. 1 § SoL bevilja behövligt bistånd till dem och deras närstående (1). Med närstående åsyftas någon som den utsatta har en nära och förtroendefull relation till, exempelvis makar, sambor, partner, föräldrar, syskon, barn eller andra släktingar (prop. 2006/07:38 s. 31). Bedömningen ska göras utifrån familje- och levnadsförhållandena i det enskilda fallet (prop. 2006/07:38 Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor s. 31 och 46).

Ett gott bemötande

Oavsett skälen till att en person har behov av stöd och hjälp av socialtjänsten så är ett gott bemötande av stor betydelse. Detta gäller inte minst

personer som blivit utsatta för brott och deras närstående. Ett gott bemötande, stöd, adekvat information och andra lämpliga åtgärder kan vara avgörande för återhämtningsprocessen, men också för brottsutredningen och drabbades fortsatta medverkan i rättsprocessen.

Ett gott bemötande och ett tidigt stöd är betydelsefullt för att den brottsutsatta ska kunna gå vidare utan onödigt lidande eller skador som hade kunnat förhindras. Att mötas av respekt och omsorg samt få bekräftelse på upplevd sårbarhet och andra reaktioner, är viktiga aspekter för den som utsatts för brott (16).

Brottsoffer och närstående är sårbara och behöver mötas med empati och kunskap om vad kristillstånd innebär. Socialtjänsten kan särskilt behöva uppmärksamma behovet av akut krisstöd, även för närstående.

Ett gott bemötande innefattar också öppenhet för olika typer av nära relationer. Våld förekommer i samkönade relationer, och hbt-personer kan drabbas av hatbrott. En öppen syn på normbrytande identiteter och grundläggande kompetens om hbt-frågor inom socialtjänsten kan förhindra att brott osynliggörs.

Öppenhet, omsorg och respekt är därför betydelsefulla ledord för socialtjänstens möte med brottsutsatta. Den som utsatts för brott behöver bli trodd och lyssnad på, känna att man inte blir skuldbelagd för det inträffade.

Detta gäller givetvis även andra aktörer, till exempel inom rättsväsendet och hälso- och sjukvården.

Brottsoffer och närstående behöver relevant information om vilken hjälp de kan få av socialtjänsten, men även av andra myndigheter och organisationer. Får den utsatta ett gott stöd och skydd minskar risken för ytterligare brott, till exempel våld i en nära relation eller homofobiska brott.

Avgörande är att försöka undvika så kallad ”sekundär viktimisering”, dvs. den psykiska stress som kan uppstå på grund av olämpligt bemötande från myndigheter och andra i samband med att en person utsatts för ett brott (prop. 2000/01:79, s. 15–16).

Med hjälp av kunskap om den sårbarhet och de krisreaktioner som kan uppstå efter ett brott, är det möjligt att undvika onödigt lidande för den brottsutsatta och dennes närstående. I detta sammanhang är det också viktigt att uppmärksamma närståendes, särskilt barns, behov av stöd.

En stor del av de reaktioner, behov och problem som individer ställs inför efter att ha utsatts för brott är allmängiltiga. Det finns mer som förklarar olika typer av brottsutsatthet än tvärtom. Det är av stor vikt att socialtjänsten ser till helheten när det gäller att stödja brottsoffer och närstående, och inte låter verksamhetens organisering stå i vägen för den enskildes behov av stöd och hjälp.

Socialtjänstens insatser

De uppgifter som socialnämnden har på socialtjänstområdet räknas upp i 3 kap. 1 § SoL och förtydligas i 3 kap. 4 § SoL. Uppgifterna omfattar bland annat att informera om socialtjänsten i kommunen, att främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden genom uppsökande verksamhet samt svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det. Socialnämnden ska även i den uppsökande verksamheten upplysa om socialtjänsten och erbjuda grupper och enskilda sin hjälp. När det är lämpligt ska nämnden samverka med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar. Insatserna ska enligt 3 kap. 3 § SoL vara av god kvalitet och det ska för utförande av uppgifter inom socialtjänsten bland annat finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet.

Enligt 4 kap. 1 § SoL har den som varken kan tillgodose sina behov själv eller få dem tillgodosedda på annat sätt, rätt att få det stöd och den hjälp de kan behöva efter en individuell prövning. Kommunen kan även erbjuda öppna insatser som service enligt 3 kap. 1 § SoL.

Det kan handla om rådgivning och stödjande samtal, förmedling av kontakter med myndigheter eller frivilligorganisationer som brottsofferjourer och kvinnojourer. Socialtjänstens stöd kan till exempel också utgöras av ekonomiskt bistånd, eller erbjudan om boende för exempelvis barn eller vuxna som utsatts för våld i nära relation (SOSFS 2009:22). Se även Socialstyrelsens handbok om våld.

Den som drabbats av brott behöver ofta information om möjligheterna till stöd och hjälp. Socialtjänstens insatser till brottsutsatta och deras närstående måste anpassas till behov och omständigheter i det enskilda fallet. Det kan i vissa fall vara nödvändigt att skapa en specifik insats för en enskild individ (1).

God kvalitet

Insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet och det ska finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet för att utföra socialtjänstens uppgifter. Kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras (3 kap. 3 § SoL).

Kravet på god kvalitet gäller både myndighetsutövning och övriga insatser. För insatserna berör detta såväl privat som offentlig verksamhet inom socialtjänsten (prop. 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen s. 51). Kvalitetsbegreppet i socialtjänstlagen omfattar socialtjänstens verksam-

het på alla nivåer – strukturiinriktade, allmänt inriktade och individinriktade insatser. Socialstyrelsens handböcker ger vägledning i detta arbete.

God kvalitet i socialtjänstens verksamhet kan beskrivas i termer av hur tjänsterna svarar mot målen i gällande lagstiftning. En förutsättning för att socialtjänsten ska kunna utveckla och bedöma kvaliteten i verksamheten är bland annat att kunskapen systematiskt dokumenteras. Det är också en förutsättning för att systematiskt kunna undersöka om insatser leder till förbättringar för den enskilde. Kontinuerlig uppföljning och utvärdering av de samlade insatserna behövs för att identifiera behovet av andra eller ytterligare åtgärder samt av samverkan mellan olika aktörer (prop. 2006/07:38 s. 21 och 33).

Dokumentationen är även nödvändig för huvudmannens egen uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring av verksamheten samt för statens möjlighet att följa hur verksamheten utvecklas i förhållande till nationella mål. Även framställning av statistik och forskning inom socialtjänstområdet är beroende av dokumentation (prop. 2004/05:39 s. 19) Mer om detta finns att läsa i Socialstyrelsens handbok *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten*.

När kommunen som huvudman för socialtjänsten sluter ett avtal och låter någon annan utföra kommunens uppgifter, förblir verksamheten en kommunal angelägenhet. Kommunen bär fortsättningsvis huvudansvaret och har det yttersta ansvaret för verksamheten (prop. 2008/09:160 Samordnad och tydlig tillsyn inom socialtjänsten s. 95).

Ledningssystem

Socialstyrelsen har tagit fram nya föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete (SOSFS 2011:9). Dessa gäller från och med den 1 januari 2012 och är tillämpliga för såväl socialnämnder som enskild verksamhet till vilken socialnämnden har överlämnat utförandet av socialtjänst på alla nivåer i verksamheten.

Enligt SOSFS 2011:9 ska en verksamhet som utför socialtjänst ha ett ledningssystem för verksamheten. Inom ramen för ledningsföreskriften ska verksamheten göra riskanalyser, utföra egenkontroll och utreda avvikelser (synpunkter och klagomål samt rapporter om missförhållanden). I föreskriften ställs också krav på att det ska finnas processer och rutiner för hur samverkan ska bedrivas internt respektive möjliggöras med andra verksamheter, till exempel myndigheter, föreningar och andra organisationer. Om de nya föreskrifterna om ledningssystem, se närmare meddelandeblad 11/2011.

Lex Sarah

Var och en som fullgör uppgifter inom socialtjänsten ska vidare medverka till att den verksamhet som bedrivs och de insatser som genomförs är av god kvalitet (14 kap. 2 § SoL). Detta innebär en skyldighet att medverka till att enskilda får god omvårdnad, gott stöd, god service och lever under trygga förhållanden. Bestämmelser om rapporteringsskyldighet, informationsplikt och anmälan till Socialstyrelsen finns i 14 kap. 3–7 § SoL och i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om Lex Sarah, SOSFS 2011:5. Se vidare Socialstyrelsens meddelandeblad 4/2011.

Förutsättningar för god kvalitet

Som komplement till lagstiftning och nationella styrdokument har Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting arbetat fram definitioner för förutsättningar för god kvalitet på flera områden. Förutsättningarna bygger på socialtjänstlagens målbestämmelser och lagstiftningens förarbeten (17).

Självbestämmande och integritet är viktiga aspekter, vilket innebär att den enskilde ska vara delaktig, ha inflytande och ges möjlighet till egna val.

Helhetssyn är en annan viktig förutsättning för god kvalitet, med utgångspunkt i den enskildes samlade livssituation. Det innebär bland annat samordning av tjänster som bedrivs inom olika verksamheter eller av olika utförare och professioner.

God kvalitet förutsätter trygghet och säkerhet. Tjänster ska utföras enligt gällande regelverk, vara transparenta och förutsägbara. I en kunskapsbaserad verksamhet utförs tjänsterna i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet.

Tillgänglighet är ytterligare en förutsättning som bland annat innebär att information och kommunikation är begriplig och anpassad efter olika grupper och individers behov

Socialtjänstens helhetssyn

Brottsutsatta och deras närstående har rätt till stöd från socialtjänsten oavsett hur den lokala organisationen ser ut. Det är lämpligt att stödet till brottsutsatta och närstående samordnas så att den enskilde inte behöver ha kontakt med fler tjänstemän än nödvändigt.

I mötet med de brottsutsatta är socialtjänstens helhetssyn ovärderlig. I en utvärdering från Göteborgs stad konstateras att det är till fördel för den som är utsatt för brott att socialtjänsten har överblick och kunskap om den

juridiska och försäkringsmässiga processen samt om ideella organisationers insatser. Detta är information som brottsutsatta och närstående ofta söker. Därutöver har socialtjänstens företrädare kunskap och erfarenhet av att möta människor i utsatta situationer. Denna breda kompetens är viktig för att tillgodose brottsoffers behov av information och hjälp (16).

Det är socialtjänstens ansvar att bidra till att brottsutsatta och närstående får det stöd och den hjälp de behöver, antingen genom socialtjänstens eller genom annan organisations försorg. Frivilligorganisationers arbete är ett viktigt komplement till socialnämndens verksamhet som inte fråntar nämnden dess ansvar för insatserna och deras kvalitet (1).

Socialtjänstens utredning

Enligt 11 kap. 1 § SoL ska socialnämnden utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. När en person som utsatts för brott, eller en närstående, vänder sig till socialtjänsten ska socialtjänsten därmed inleda en utredning för att bedöma personens behov av stöd och hjälp.

”Utan dröjsmål” kan ha olika innebörd beroende på vad saken gäller. Det finns inga tidsgränser för detta varken i SoL eller i förarbeten. Med hänsyn till att socialnämnden enligt bestämmelsen utan dröjsmål ska inleda utredning när nämnden genom ansökan eller på annat sätt har fått kännedom om något som kan föranleda någon åtgärd av nämnden finns ett krav på skyndsamhet. För mer vägledning kring hur en utredning ska inledas se sid. 93 och framåt i *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten* (Socialstyrelsen 2010).

När det gäller utredningar till skydd för barn ska utredningen bedrivas skyndsamt och vara slutförd inom fyra månader (11 kap. 2 § andra stycket).

Stödinsatser

Begreppet stöd och hjälp i 5 kap. 11 § första stycket SoL innefattar bland annat insatser som ekonomiskt bistånd, stödjande samtal, kontaktperson, förmedling av kontakter med andra myndigheter och frivilligorganisationer, samt erbjudan om skyddat boende.

Insatserna beviljas efter en individuell behovsbedömning enligt 4 kap. 1 § SoL eller som service enligt 3 kap. 1 § SoL.

Information

Information är en betydande del av socialtjänstens stöd. Socialtjänsten kan informera om vilka möjligheter till stöd och hjälp som finns; om hur man gör en polisanmälan, om försäkrings- och rättsprocessen, om rätt till målsägandebiträde i vissa fall, om andra organisationers verksamhet för brottsutsatta och närstående. Denna information behöver bland annat vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättningar och för den som inte talar svenska.

Samtalsstöd

Samtal kan vara av olika karaktär och omfattning. Vilken typ av samtal som kan bli aktuellt beror på den brottsutsattes eller närståendes behov av stöd och hjälp på kortare och längre sikt, vilken typ av brott det gäller och den enskildes förutsättningar att hantera utsattheten, både på praktisk och känslomässig nivå.

En brottsutsatt person som är traumatiserad kan behöva hjälp till adekvat behandling inom hälso- och sjukvården.

Kontaktperson

Socialtjänsten kan utse en särskild kontaktperson med uppgift att hjälpa den enskilde i personliga angelägenheter, om den enskilde begär det (3 kap. 6 § tredje stycket SoL).

En kontaktpersons uppgift är att fungera som ett personligt stöd och hjälpa den brottsutsatta eller närstående på olika sätt, till exempel i kontakter med olika aktörer.

En kontaktperson kan förordnas så snart den enskilde har behov av stöd, råd eller hjälp.

Hjälp vid kontakt med andra myndigheter

Den brottsutsatta kan, beroende på situation, behöva socialtjänstens hjälp vid kontakt med andra myndigheter, till exempel hälso- och sjukvården, Polisen, Skatteverket och Brottsoffermyndigheten.

Förmedling av kontakt med frivilligorganisationer och andra aktörer

Den enskilde kan ha behov av att socialtjänsten hjälper till med att förmedla kontakt med frivilligorganisationer och andra aktörer. En person som är brottsutsatt kan behöva information om var man ska vända sig för

stöd från exempelvis kvinno- och brottsofferjourer, trossamfund, intresseorganisationer, anhörigföreningar eller advokat.

Socialtjänsten ska inte enbart hänvisa den som utsatts för brott eller dennes närstående till en frivilligorganisation för stöd och hjälp: socialtjänsten är skyldig att informera om personernas rätt att få sina behov individuellt utredda och att få ett beslut som går att överklaga, se 21 § förvaltningslagen (1986:223), FL. Se även Socialstyrelsens meddelandeblad 2/2012 om socialnämnders respektive ideella föreningars ansvar för god kvalitet m.m.

Boende

Även andra än de som är utsatta för våld i nära relationer kan vara i behov av att socialtjänsten erbjuder plats på ett lämpligt skyddat boende i offentlig eller privat regi, till exempel personer som är utsatta för hindersrelaterade brott eller hatbrott eller personer som lämnar destruktiva grupperingar.

Bedömningen av behovet kan göras med utgångspunkt i en riskbedömning, utförd av socialtjänsten eller Polisen.

Det är viktigt att socialtjänsten uppmärksammar eventuella skyddsbehov och prioriterar dem om sådana föreligger. Se även *Socialstyrelsens handbok om våld*.

Ekonomiskt bistånd

I samband med utsatthet för brott kan det finnas behov av ekonomiskt bistånd, särskilt i en akut situation. Socialnämnden bör enligt Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2003:5) om ekonomiskt bistånd beräkna kostnaderna enligt riksnormen till en högre nivå om den enskilde tillfälligt har höga kostnader för exempelvis mat, kläder och telefon på grund av att personen varit utsatt för brott.

Om personen varit utsatt för våld eller hot i nära relation, kan en särskild riskbedömning behöva göras vid utredning om den enskildes förmåga att tillgodose sina egna behov. Kanske kan den brottsutsatta inte hämta bankkort eller kläder utan risk. Se Socialstyrelsens handbok om våld, s. 96. Mer om riskbedömning i avsnittet Brottsutsatta med behov av skydd.

Ekonomiskt bistånd till skyddsåtgärder kan vara aktuellt för personer som utsatts för våld eller hot, till exempel extra mobiltelefoner, eller larminstallationer, eller till extra kostnader i samband med omlokalisering.

Den som utsatts för brott får i vissa fall ekonomisk ersättning för olika typer av förluster i samband med brottet. Försäkringar kan till exempel

ersätta stulen egendom i hemmet. När ersättningen syftar till att ersätta förlorad egendom bör inkomsten inte räknas med i hushållets inkomster. Se SOSFS 2003:5 samt Socialstyrelsens handbok *Ekonomiskt bistånd*, s 114.

En person som drabbats av brott kan i vissa fall genom skadestånd, försäkring eller brottsskadeersättning ersättas för sveda och värk (fysiskt och psykiskt lidande som går över) eller den kränkning som brottet innebär. Sådan ersättning som den som söker ekonomiskt bistånd kan behöva för att betala för fysisk eller psykisk rehabilitering bör inte heller räknas med i hushållets inkomster. Se även här handboken *Ekonomiskt bistånd*, s 114.

Stöd till närstående

Ett sätt för socialtjänsten att organisera ansvaret för närstående till brottsutsatta kan vara att bredda uppdraget för de stödverksamheter för anhöriga som finns i varje kommun, verksamheter som erbjuder stöd till anhöriga som vårdar eller stödjer en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller närstående som har funktionshinder. Inom dessa verksamheter finns metoder för samtalskontakter, enskilt eller i grupp.

Brottsofferjourer och anhörigföreningar kan göra stor skillnad för brottsutsatta närstående, se kapitlet om stöd från andra aktörer.

Särskilda verksamheter

Stödcentrum för unga brottsoffer

I ett trettiotal kommuner har socialtjänsten, i nära samverkan med polisen, särskilda mottagningar för stöd till unga som utsatts för brott på offentlig plats.

Stödcentrum för unga brottsoffer har specifik kompetens när det gäller arbete med unga, krisbearbetning, brottsutsatthet och kunskaper om rättsprocessen. Ofta erbjuds även stöd till föräldrar, syskon och vänner som bevittnat brottet.

Principen i modellen är nära samarbete med polisen, snabb kontakt med de unga, fokus på brottsutsattheten och dess innebörd, information om och kontakt med rättsväsendet. Andra viktiga delar är kommunikation med föräldrar, information kring polisutredningen, praktiskt stöd vid rättegång, information om skadestånd och brottsskadeersättning.

Erfarenheterna från stödcentrum för unga brottsoffer är goda, men verksamheten är ännu inte utvärderad i större skala.

Barnahus

Barnhusen (22 barnahus 2010) vänder sig till barn, oftast mellan 4 och 14 år, som misstänks vara utsatta för brott, i första hand misshandel och sexuella övergrepp. I gemensamma lokaler samråder och samverkar socialtjänst, polis, åklagare, rättsmedicin, barnmedicin och barn- och ungdomspsykiatri framför allt i det inledande skedet av förundersökningen och den sociala utredningen (18).

Tanken bakom barnahus är att barnet ska utredas på ett och samma ställe i barnanpassade lokaler. Bättre samverkan mellan de involverade myndigheterna ska leda till att förundersökningskvaliteten och de psykosociala insatserna till barnet förbättras. Utöver den kränkning som brottet mot ett barn innebär, kan även själva processen efter anmälan vara en traumatisk upplevelse för barnet, varför det är av stor vikt att följderna av brottet blir så lindriga som möjligt.

Socialtjänsten har som regel en samordnande roll med en eller flera sacionomer i lokalen. I vissa barnahus ingår även poliser i den fasta bemaningen och på andra finns kontinuerlig tillgång till barnpsykiatrisk kompetens. Om en förundersökning inleds, genomförs förhöret med barnet i barnahus. De professionella som behöver höra barnets berättelse kan följa förhöret via video i ett angränsande rum. Det finns även rum för läkarundersökning och samtal. Det eftersträvas att rättsläkare och barnläkare samarbetar vid läkarundersökning, som begärs av polis eller åklagare.

Socialtjänsten eller barn- och ungdomspsykiatri svarar för krisstöd till barnet. Omfattningen av krisstöd och behandling, och i vilken utsträckning även föräldrar får tillgång till detta, varierar mellan barnhusen (18).

En utredning av barnhusens verksamhet visar att myndighetssamverkan är vanligare på orter med barnahus, att medverkan av barnmedicinsk expertis vid samråden leder till fler läkarundersökningar och att fler barn får krisstöd i samband med en brottsutredning (18).

Karin – nationell modell

Koncept Karin i Malmö är ett regeringsuppdrag och en nationell modell för hur personer som utsatts för våld av en närstående eller ett sexuellt övergrepp kan få hjälp.

Genom en utökad samverkan mellan berörda myndigheter har koncept Karin regeringens uppdrag att bygga upp och bedriva en verksamhet som ska fungera som ett nationellt exempel och kunskapscenter i arbetet mot våld i nära relationer. Individens behov ska vara i fokus, oavsett om personen blivit utsatt, bevittnat brott eller är gärningsperson.

Inom projektets ram har en trygg, hemlik miljö skapats med sysselsättningar för både barn och ungdomar. Här finns polisens brottsutredande verksamhet och socialt stöd från Malmö stads kriscentrum för våldsutsatta kvinnor, barn, ungdomar och män. I lokalerna kan också personal från Rättsmedicinalverket dokumentera yttre skador.

Projektet fick 2010 ett kompletterande uppdrag från regeringen att utifrån ett holistiskt perspektiv belysa hela familjens behov där det förekommer våld, vilket ger de utsatta barnen större utrymme. I uppdraget ingår också att sprida kunskap om projekt Karins samverkansmodell.

En utvärdering från Rättssociologiska enheten på Lunds universitet av projektets första fas 2006–2010 visar bland annat att kvinnor som inte tidigare sökt kontakt med polisen sökt hjälp hos koncept Karin. Samlokalisering är en viktig positiv faktor, visar utvärderingen. Den arbetsmetod som arbetats fram i projektet där socialtjänstens kriscentrum får ta del av polisanmälningar för att aktivt kunna ta kontakt med kvinnorna, beskrivs som positiv (19).

Medling

Sedan den 1 januari 2008 är det obligatoriskt för kommunerna att erbjuda medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott, medlingslagen, när ett brott har begåtts av någon som är under 21 år (5 kap. 1 c § SoL). Obligatoriet att erbjuda medling utgår alltså från unga lagöverträdare, men innebär även en insats för inblandade brottsoffer.

Medling vid brott innebär att en gärningsperson och en person utsatt för brott möts tillsammans med en medlare för att tala om brottet (2 § medlingslagen). Medlarens roll är att stödja och underlätta samtalet mellan parterna.

Målet ska vara att minska de negativa följderna av brottet, och medlingen ska syfta till att gärningsmannen får ökad insikt om brottets konsekvenser samt att målsäganden ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser (3 § medlingslagen). ”Brottsoffret ska få möjlighet att berätta om sin upplevelse av brottet och dess följder och kan också framställa önskemål om gottgörelse” (9 § medlingslagen).

Tanken med medling är således både brottsförebyggande och stödjande för den brottsutsatta.

Medling får endast ske om det bedöms lämpligt med hänsyn till samtliga omständigheter, den ska vara frivillig för båda parter och ske i båda parter intresse (5 § medlingslagen).

Fler stödinsatser behövs

Socialstyrelsens kunskapsstöd och socialtjänstens utvecklingsinsatser har i stor utsträckning koncentrerats på våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Inom detta område pågår också sedan lång tid ett omfattande arbete i kvinno- och brottsofferjourer. Men det finns behov av insatser även för andra som utsatts för brott.

Brottsutsatta vuxna män kan vända sig till den lokala brottsofferjouren eller till RFSL:s nationella brottsofferjour för hbt-personer. Men därutöver saknas i stort sett stödinstanser inriktade på mäns behov. Sjukvårdens omhändertagande av våldtagna män är outvecklat. Här finns ett utrymme för fler aktörer och en utveckling av stödinsatser utifrån mäns specifika behov av att hantera utsatthet.

Personer med funktionsnedsättning riskerar att bli ”osynliga brottsoffer”, bland annat på grund av att de kan ha svårt att förmedla vad de varit med om och även vilket stöd de behöver. Det gäller särskilt personer med intellektuella eller psykiska funktionsnedsättningar.

Även äldre är en försummad grupp. Här har socialtjänstens biståndshandläggare en viktig uppgift att utreda behov av och informera om tillgängligt stöd.

Personer som inte kan svenska är ytterligare en grupp i en utsatt position där en öppen och tillgänglig socialtjänst har stor betydelse för stöd och krishantering.

Sekretess och samverkan

Sekretess

Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men (26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL). För yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom socialtjänsten gäller enligt SoL att personalen inte obehörigen får röja vad han eller hon fått veta om enskilds personliga förhållanden.

Sekretesskyddade uppgifter om en enskild får lämnas ut om det i lag finns tillämpliga sekretessbrytande bestämmelser (se nedan för exempel) eller om den enskilde samtycker till att sekretesskyddade uppgifter lämnas ut (10 kap. 1 § och 12 kap. 2 § OSL). Detta innebär att det som regel krävs samtycke från den som uppgiften gäller för att en uppgift ska kunna lämnas ut.

Samtycke

Om exempelvis socialtjänsten behöver samverka med polisen i ett enskilt ärende och sekretesskyddade uppgifter behöver lämnas till polisen, kan socialtjänsten inhämta den enskildes samtycke för att få lämna sekretesskyddade uppgifter till polisen.

Om det enskilda ärendet rör ett barn måste båda vårdnadshavarna samtycka till att informationen lämnas ut, och beroende på barnets ålder och mognad kan även barnet själv behöva lämna sitt samtycke (se 12 kap. 3 § OSL).

I de fall den enskilde inte lämnar sitt samtycke kan socialtjänsten diskutera den enskildes ärende med polisen i avidentifierad form, dvs. utan att nämna sådant som kan bidra till att den enskilde går att identifiera. Se vidare Socialstyrelsens handbok *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten*.

Sekretessbrytande bestämmelser

Ett exempel på sekretessbrytande bestämmelse är anmälningsskyldigheten i 14 kap. 1 § SoL (se nedan). Vidare kan enligt särskilda sekretessbrytande regler i 25 kap. 12 § respektive 26 kap. 9 § OSL i vissa fall sekretesskyddade uppgifter lämnas mellan hälso- och sjukvården och so-

cialtjänsten. Sekretesskyddade uppgifter kan enligt 26 kap. 9 § OSL även lämnas från en myndighet inom socialtjänsten till en annan sådan.

Vid misstanke om brott får socialnämnden lämna uppgifter till en åklagarmyndighet, polismyndighet eller någon annan myndighet som har till uppgift att ingripa mot brottet (10 kap. 23 § OSL, se även 12 kap. 10 § SoL). Det krävs dock att det föreskrivna straffet för brottet är minst ett års fängelse eller vid försök till brott minst två års fängelse. Exempel på sådana brott är mord, dråp, våldtäkt, grov misshandel, människohandel, olaga frihetsberövande, grovt rån, grovt narkotikabrott, mordbrand och allmänfarlig ödeläggelse.

När det gäller misstanke om vissa brott mot barn under 18 år gäller samma möjlighet, utan motsvarande begränsning i föreskriven straffskala för brottet (10 kap. 21 § OSL). Denna sekretessbrytande regel gäller om det rör brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken, BrB, (exempelvis brott mot liv och hälsa såsom misshandel, brott mot frid och frihet eller sexualbrott) samt brott som avses i lagen (1982:316) med förbud mot könsstymning av kvinnor.

Dessa sekretessbrytande regler innebär ingen skyldighet för socialnämnden eller personalen att på eget initiativ anmäla misstankar om brott till de brottsutredande myndigheterna. Om polis eller åklagare kommer med en begäran om utlämnande av uppgifter som enligt dessa regler får lämnas ut, är den myndighet som förfogar över uppgifterna dock skyldig att lämna ut uppgifterna (6 kap. 5 § OSL). Det är myndigheten som ska lämna ut uppgifterna som ska avgöra om förutsättningar föreligger för att lämna ut de begärda uppgifterna. Polis- eller åklagarmyndigheten måste således lämna tillräckligt mycket information för att en sådan prövning ska kunna göras (prop. 2005/06:161 Sekretessfrågor – Skyddade adresser, m.m. s. 79 och 104)."

Om det i annat fall är nödvändigt för att en myndighet ska kunna fullgöra sin verksamhet, kan myndigheten enligt 10 kap. 2 § OSL lämna sekretesskyddade uppgifter till en enskild eller till en annan myndighet.

Barns sekretess i förhållande till vårdnadshavare

Vårdnadshavare har rätt ta del av sekretesskyddade uppgifter som rör barnet, i den utsträckning som vårdnadshavaren enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken, FB, har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets angelägenheter.

Denna rättighet är dock inte oinskränkt. Rätten att bestämma i frågor som rör barnet – vilken inkluderar frågan om dispositionsrätten över se-

ekretessen – tunnast ut ju äldre barnet blir. Vårdnadshavaren ska i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Eftersom vårdnadsrätten uttunnas då barnet blir äldre kan vårdnadshavare inte alltid hävda att de har rätt att ta del av sekretesskyddade uppgifter rörande ett barn som uppnått viss mognad och utveckling. Vidare kan sekretessen gälla till skydd för ett barn i förhållande till vårdnadshavaren om det kan antas att barnet lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren (12 kap. 3 § OSL).

Samverkan

Socialnämnden ska, när det är lämpligt, i sin uppsökande verksamhet samverka med andra samhällsorgan, med organisationer och andra föreningar (3 kap. 4 § SoL). Socialnämndens insatser för den enskilde ska vid behov utformas och genomföras i samverkan med myndigheter och andra aktörer (3 kap. 5 § SoL).

Bestämmelser om samverkan mellan myndigheter finns även till exempel i FL. Enligt 6 § i FL ska varje myndighet lämna andra myndigheter hjälp inom ramen för den egna verksamheten.

Enligt 2 kap. 7 § SoL och 3 f § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL ska en individuell plan upprättas av kommunen och landstingen tillsammans när den enskilde har behov av insatser från båda huvudmännen. Vidare föreskriver 2 f § HSL och 6 kap. 5 § patientsäkerhetslagen (2010:659), PSL att hälso- och sjukvården på socialnämndens initiativ, i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa, ska samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs.

I 3 § PolisL finns bestämmelser om samverkansskyldighet mellan polisen och andra myndigheter och organisationer. Särskilt åligger det polisen att förlöpande samarbeta med socialtjänsten och snarast underrätta dem om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem.

Regler om samverkan kring barn som far illa eller riskerar att fara illa finns vidare även i 29 kap. 13 § skollagen (2010:800), SkoLL.

Vid samverkan med andra aktörer är det viktigt att tillämpa gällande sekretessbestämmelser.

Samverkan inom kommunen

Socialtjänstlagens stadgande att socialnämnden ska verka för att den som utsatts för brott och närstående får stöd och hjälp (5 kap. 11 § första styck-

et) gäller för hela socialtjänstens verksamhet, oavsett hur kommunen valt att organisera den.

Andra personer än de som söker socialtjänstens individ- och familjeomsorg kan vara utsatta för brott, till exempel funktionshindrade och äldre. Det är viktigt att den förvaltning som ansvarar för sådana ärenden får kunskap om dessa personers risk för att utsättas för brott samt att samverkan sker förvaltningarna emellan. Om brottsoffret är i behov av ekonomiskt bistånd och biståndet handläggs inom en annan nämnd, är samverkan med den berörda nämnden nödvändig på motsvarande sätt.

När det gäller barn som utsatts för brott, eller som är närstående till brottsutsatta vuxna, kan övergripande samverkan med skolförvaltningen för att förskola och skola ska uppmärksamma barnens behov vara av stor betydelse.

Samverkan med skolförvaltningen kan också vara viktig när det gäller skolgången för barn som är brottsoffer eller närstående till en brottsutsatt förälder, och barnet med anledning av detta behöver bo i ett tillfälligt boende i en annan kommun än folkbokföringskommunen. Barn har rätt till fortsatt skolgång, men det kan av olika skäl bli aktuellt med byte av skola. Barnets hemkommun, dvs. den kommun där barnet är folkbokfört, har ansvar för att se till att barnet får den skolgång det har rätt till, men vistelsekommunen har ansvar för att uppmärksamma om barnet inte får skolgång (10 kap. 24 § och 29 kap. 6 § SkoL).

Vidare kan samverkan med fritidsförvaltningen behövas, för att sprida information om brottsutsatthet till ungdomar och om möjligheten att få stöd och hjälp, till exempel genom stödcentrum för unga.

Samverkan mellan kommuner

Kommuner kan behöva samverka med varandra kring olika typer av insatser för brottsutsatta och deras närstående. (För regler om ansvarsfördelning mellan kommuner se Socialstyrelsens meddelandeblad nr 3/2011.) Det kan handla om boende eller insatser för barn. Det kan också gälla information till särskilda grupper, till exempel personer med funktionsnedsättning eller personer med annat modersmål än svenska. Kommuner kan också samverka kring utbildningsinsatser för olika personalgrupper.

Samverkan med myndigheter och organisationer

Det krävs ett väl utvecklat samarbete mellan berörda myndigheter för att brottsutsatta och deras närstående ska få det stöd och skydd som de har rätt att vänta sig.

Myndigheter som är centrala för socialtjänsten att samverka med är Polisen, hälso- och sjukvården, Skatteverket, Åklagarmyndigheten, Kriminalvården, Migrationsverket, Kronofogdemyndigheten, Brottsoffermyndigheten, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen.

Samverkan med Polisen

Socialtjänsten kan behöva samverka med Polisen när det gäller hot- och riskbedömning av en brottsutsatts eller närståendes situation, vilket utförligare behandlas i avsnittet Brottsutsatta med behov av skydd.

Ett sätt att strukturera samarbetet kan vara att upprätta en samverkansöverenskommelse mellan polismyndigheten och socialtjänsten om arbetet med brottsutsatta. Där kan respektive myndighets ansvar och befogenheter klargöras. Ett sådant avtal kan slutas mellan en polismyndighet och flera kommuner inom ett län. För att underlätta samarbetet kan en lista med namn, adresser och telefonnummer till kontaktpersoner på respektive myndighet finnas tillgänglig.

Brå, Rikspolisstyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting har tagit fram en handbok om samverkansöverenskommelser; Polisen och kommunerna vässar samarbetet. Syftet med boken är att ge förslag på hur samverkan kan gå till och innehåller också verktyg för samverkansprocessen.

Samverkan med hälso- och sjukvården

Brottsutsatta och närstående kan behöva insatser från såväl hälso- och sjukvården som socialtjänsten. Vissa grupper, exempelvis personer med psykiska funktionshinder och samtidigt missbruk samt våldsutsatta barn och unga, är särskilt beroende av en väl fungerande myndighetssamverkan, med etablerade kontaktvägar och rutiner både i akuta lägen och för långsiktigt stöd (20).

När den enskilde har behov av insatser både från socialtjänsten och från hälso- och sjukvården ska kommunen, som tidigare nämnts, tillsammans med landstinget upprätta en individuell plan (enligt 2 kap. 7 § SoL samt 3 f § HSL).

Av planen ska det framgå vilka insatser som behövs, vilka insatser respektive huvudman ska svara för, vilka åtgärder som vidtas av någon annan än kommunen eller landstinget, och vilken av huvudmännen som ska ha det övergripande ansvaret för planen. Huvudmännen måste göra en gemensam tolkning av ansvarsfördelningen, till exempel när det gäller vilka behandlingsinsatser som åligger kommunens socialtjänst och vilka som ska fullgöras av landstinget.

Det är viktigt att socialtjänsten har kännedom om vart en person som akut behöver sjukvård på grund av brott ska vända sig. Likaså behöver hälso- och sjukvården veta vart den ska vända sig när en brottsutsatt individ behöver socialtjänstens stöd och hjälp, eller för att göra en anmälan när hälso- och sjukvården får kännedom om att ett barn farit illa (1).

Samverkan med Skatteverket med flera

Samverkan med Skatteverket kan behövas i fråga om skyddade personuppgifter. Det kan gälla konsultation beträffande lämplig typ av skyddade personuppgifter i ett specifikt ärende, liksom upprätthållande av kompetens inom socialtjänsten, så att klienter ges korrekt information om vad de olika graderna av skyddade uppgifter innebär, se avsnittet Brottsutsatta med behov av skydd.

Andra myndigheter som socialtjänsten kan behöva samverka med är Försäkringskassan, om den som utsatts för brott är sjukskriven på grund av fysiska skador eller psykiska konsekvenser; Arbetsförmedlingen, om personen behöver byta arbete samt Kronofogdemyndigheten, om den enskilde har skulder som är föremål för indrivning.

Samverkan med ideella föreningar

Brottsofferjourer, kvinnojourer, anhörigföreningar och andra organisationer har omfattande kontakter med brottsutsatta och närstående. Kompetens och erfarenhet hos sådana organisationer är av stort värde i utvecklingen av socialtjänstens arbete för brottsutsatta och närstående.

Samverkan vid mer övergripande insatser kan gälla att till exempel ta fram handlingsplaner, göra kartläggningar samt gemensamt planera och genomföra utbildningar för olika målgrupper.

Samverkan kan också med den enskildas samtycke ske i enskilda ärenden. En grundläggande förutsättning är att socialtjänstens respektive ideella föreningars ansvar, roller och uppgifter ömsesidigt klargörs och respekteras. Ideella föreningar har en självständig ställning och kan välja att arbeta på uppdrag av socialnämnden.

Enskilda personer kan naturligtvis vända sig till ideella föreningar utan att denna kontakt förmedlats via socialtjänsten.

Anmälan om missförhållanden som rör barn

Det är angeläget att socialtjänsten i samverkan och i kontakter med ideella föreningar uppmärksammar dessa på bestämmelsen i 14 kap. 1 § SoL och vad den innebär. Enligt bestämmelsens första stycke har myndigheter

vars verksamheter berör barn och unga samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården en lagstadgad skyldighet att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden kan behöva ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även för dem som är anställda hos sådana myndigheter.

Samma skyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och unga eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvårdens eller socialtjänstens område. Exempel på sådana verksamheter kan vara hem för vård eller boende (HVB) och friskolor.

Ideella föreningar som genom avtal med kommunen utför insatser enligt SoL omfattas också av anmälningsplikten. Detsamma gäller för frivilligorganisationer som bedriver tillståndspliktig verksamhet enligt 7 kap. 1 § SoL.

Ideella föreningar i övrigt omfattas inte av anmälningsplikten. De omfattas i stället av den allmänna rekommendationen i 14 kap. 1 § första stycket SoL att anmäla till socialtjänsten om ett barn far illa eller riskerar att fara illa.

Se vidare Socialstyrelsens allmänna råd om anmälningskyldighet om missförhållanden som rör barn (SOSFS 2003:16) och kapitel Anmälningskyldighet om missförhållanden som rör barn i *Våld – handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*.

Samverkan i enskilda ärenden

Vad gäller samverkan i enskilda ärenden är generella regler och vägledning om samverkan på övergripande nivå inte alltid tillräckliga som stöd för handläggningen. Det kan även behövas specifika rutiner för samverkan i enskilda ärenden. Samverkan på individuell nivå utgår från den enskilda vuxnas eller barnets behov (1).

Stöd från andra aktörer

Polisens ansvar

Som ett led i samhällets verksamhet för att främja rättvisa ska polisens arbete bland annat syfta till att tillförsäkra allmänheten skydd och annan hjälp enligt 1 § polislagen (1984:387), PolisL. Till polisens uppgifter hör bland annat att lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp när sådan hjälp lämpligen kan ges av polisen (2 § PolisL).

Vad gäller vittnen och andra hotade personer får polisen bedriva särskilt personsäkerhetsarbete enligt 2 a § PolisL. Med ”särskilt personsäkerhetsarbete”² innefattas säkerhetsåtgärder som kan behöva vidtas beträffande exempelvis vittnen och andra personer som är föremål för ytterst allvarliga hot, och där ett kontinuerligt och omfattande säkerhetsarbete behöver bedrivas inom ramen för en särskild organisation. Exempel på sådana åtgärder är flyttning till ett skyddat boende och installerande av skyddslarm, men också hantering av praktiska situationer, till exempel hjälp med olika myndighetskontakter.

Enligt 13 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) ska polisen informera målsäganden om stödperson och möjligheterna att få rättshjälp och rådgivning samt om vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd eller hjälp. Den som utsatts för brott ska också informeras om möjligheterna till målsägandebiträde och kontaktförbud, om brottet är av sådan art att åtgärderna kan komma i fråga enligt lagstiftningen.

Polisens insatser

Polisen är ofta den första myndigheten den brottsutsatta kontaktar. Polisen har också enligt förundersökningskungörelsen en omfattande skyldighet att ge information till brottsutsatta. Rättsväsendets myndigheter ska enligt regeringens budgetproposition 2011 ha ett tydligt brottsofferperspektiv. Den som utsatts för brott ska ges tydlig information om vad som händer i det egna ärendet, men också om andra myndigheter och organisationer som kan lämna stöd och hjälp (21).

Polisen kan stödja och skydda brottsutsatta genom det brottsoffer- och personsäkerhetsarbete myndigheten bedriver. Grundläggande för

2. FAP 480-1 - RPSFS 2009:15 föreskrifter och allmänna råd om särskilt personsäkerhetsarbete m.m.

Polisens skyddsåtgärder är riskanalysen. Om bedömningen visar på en förhöjd risk träder Polisens lokala personsäkerhetsarbete in. Det arbetet berör fler personer än det särskilda skyddssäkerhetsarbetet och sker i stor utsträckning i kontakt med kommuner. Skyddsåtgärderna i det lokala personsäkerhetsarbetet kan vara omfattande, till exempel vid hedersrelaterad och grov brottslighet.

Andra skyddsåtgärder som Polisen kan erbjuda är säkerhetssamtal, uppföljning av kontaktförbud, tekniskt skydd av brottsutsatta (larmtelefoner) och hjälp till skyddat boende (21). Men många skyddsåtgärder som Polisen rekommenderar utförs av andra aktörer, som hemliga telefonabonnemang eller skyddade personuppgifter. Ett fåtal polismyndigheter har tillgång till egna skyddade boenden, men de flesta tillhandahålls av andra aktörer.

Inom polismyndigheterna finns så kallad brottsoffersamordning av myndighetens information, stöd och hjälp till brottsoffer. Det kan handla om samtal med brottsutsatta, uppföljning av besöksförbud och skyddslarm. Polisens brottsoffersamordning samverkar även aktivt med andra samhällsaktörer som utför en del av de rekommenderade stödåtgärderna, om den brottsutsatta personen samtycker till det.

I de kommuner som har särskild verksamhet för stöd till unga brottsutsatta finns som tidigare nämnts ofta ett nära samarbete mellan socialtjänsten och Polisen, se avsnitt 3.8.

Polisen lämnar en skriftlig information till personer som polisanmäler ett brott. Broschyren *Till dig som utsatts för brott* innehåller information om rättsprocessen och kortfattad information om det stöd som finns tillgängligt. Rikspolisstyrelsen ger våren 2012 ut en handbok för information till brottsoffer som riktar sig till alla inom Polisen som möter brottsutsatta, med rutiner för när och hur information ska ges.

Kontaktförbud

Enligt lagen (1988:688) om kontaktförbud (tidigare besöksförbud) kan den som riskerar att bli utsatt för brott, hotad eller trakasserad ansöka om kontaktförbud mot den personen. Vid bedömningen av om det finns en sådan risk ska det särskilt beaktas om den mot vilken förbudet avses gälla har begått brott mot någon persons liv, hälsa, frihet eller frid.

Ansökan om kontaktförbud görs hos polisen eller åklagaren. Beslutet fattas av åklagaren (7 §). En ansökan om kontaktförbud ska alltid behandlas skyndsamt (6 a §). Åklagare ska underrätta socialnämnden om det finns gemensamma barn under 18 år (4 §).

- **Kontaktförbud**
Den förbudet gäller får inte besöka, kontakta eller följa efter den skyddade personen (1 §).
- **Utvidgat kontaktförbud**
Den förbudet gäller får inte besöka eller vara i närheten av den skyddade personens bostad, arbetsplats eller andra ställen där hon eller han brukar vara (2 § första stycket).
- **Särskilt utvidgat kontaktförbud**
Den förbudet gäller får inte vistas i ett större område runt den skyddade personens bostad, arbetsplats eller andra ställen där hon eller han brukar vara (2 § andra stycket).
- **Kontaktförbud i gemensam bostad**
Den förbudet gäller får inte vistas i en bostad som är gemensam med den skyddade personen (1 a §).

I samband med att reglerna om kontaktförbud (tidigare besöksförbud) ändrades, infördes även ett nytt brott om olaga förföljelse i 4 kap. 4 b § BrB den 1 oktober 2011. Syftet med brottet olaga förföljelse är att förbättra situationen för personen som på olika sätt har utsatts eller riskerar att utsättas för upprepat våld, hot eller trakasserier, så kallad stalkning (prop. 2010/11:45 Förbättrat skydd mot stalkning)

Målsägandebitråde

Vid vissa brott som sexualbrott, våldsbrott, där det kan finnas hatbrottsmotiv samt vid brott mot en persons frihet och frid, har den som utsatts för brott oftast rätt till målsägandebitråde (1 § lagen (1988:609) om målsägandebitråde). Men även i andra fall, när det rör personer med funktionsnedsättning, kan denne ha rätt till målsägandebitråde.

Ett målsägandebitråde är en juridiskt kunnig person som ska ta tillvara målsägandens intressen och lämna information, stöd och hjälp under förundersökningen, till exempel närvara vid förhör och i en eventuell rättegång samt driva frågan om skadestånd. Det är kostnadsfritt för målsägande. Begäran om målsägandebitråde kan göras redan vid polisanmälan. Målsägandebitråde och stödperson (se nedan) har olika funktioner i förhållande till den som utsatts för brott. En utsatt person kan ha behov både av en stödpersons känslomässiga och ett målsägarbiträdes juridiska stöd (1).

Ersättning för brott

Den som begår ett brott är skyldig att ersätta brottsoffret för de skador som brottet orsakar. Om gärningspersonen inte kan betala eller förblir okänd finns ändå möjlighet att få ersättning. För det första kan man ha rätt till ersättning från en försäkring. För det andra kan man ha rätt till ersättning från staten, så kallad brottsskadeersättning.

Den som har utsatts för brott kan alltså få ersättning på tre olika sätt:

1. Skadestånd från gärningspersonen om denna är känd.
2. Försäkringsersättning från försäkringsbolag genom till exempel hemförsäkring.
3. Brottsskadeersättning som den brottsutsatta kan ha rätt till om personen inte fått full kompensation genom skadestånd eller försäkringersättning.

Det är olika regler som gäller för skadestånd, försäkringsersättning och brottsskadeersättning, vilket innebär att beloppen kan variera.

Ansökan om brottsskadeersättning görs hos Brottsoffermyndigheten. På myndighetens hemsida www.brottsoffermyndigheten.se finns mer information och även en broschyr om hur man söker brottsskadeersättning att ladda ned. Se sidan 156 i Socialstyrelsens handbok om våld.

Om hur de nämnda ersättningarna till brottsutsatta förhåller sig till bedömning av rätten till ekonomiskt bistånd, se avsnitt Ekonomiskt bistånd och Socialstyrelsens handbok *Ekonomiskt bistånd*, sid 114.

Hälsa- och sjukvården

Ansvar

Som tidigare nämnts svarar varje kommun för socialtjänsten inom sitt område och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver. Detta innebär dock ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän (2 kap. 1 § SoL), exempelvis hälso- och sjukvården. Målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Vården ska ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Den som har det största behovet av hälso- och sjukvård ska ges företräde till vården (2 § HSL). Hälso- och sjukvården ska bedrivas så att den uppfyller kraven på en god vård. Vården och behandlingen ska så långt möjligt

utformas och genomförs i samråd med patienten. Hälso- och sjukvården ska arbeta för att förebygga ohälsa (2 a och c §§ HSL samt 6 kap. patient-säkerhetslagen 2010:659, PSL).

Av 3 § HSL framgår att varje landsting ska erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som är bosatta i landstinget. Även i övrigt ska landstinget verka för en god hälsa hos hela befolkningen. Om någon som vistas i landstinget utan att vara bosatt där behöver omedelbar hälso- och sjukvård ska landstinget enligt 4 § HSL erbjuda sådan vård.

Vad gäller barn ska hälso- och sjukvården, på socialtjänstens initiativ, samverka med andra samhällsorgan och berörda i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att göra det (2 f HSL och 6 kap. 5 § PSL).

Personalen inom hälso- och sjukvården ska vidare beakta barnets behov av information, råd och stöd om barnets föräldrar eller annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med har en psykisk störning eller psykisk funktionsnedsättning, en allvarlig fysisk sjukdom eller skada, eller är missbrukare av alkohol eller annat beroendeframkallande medel (2 g § HSL och 6 kap. 5 § andra stycket PSL). I 6 kap. 5 § fjärde stycket PSL erinras också om att bestämmelser om skyldighet att anmäla till socialnämnden att ett barn kan behöva nämndens skydd finns i 14 kap. 1 § SoL.

Insatser

I ett akut skede kan den som utsatts för brott behöva hjälp med kontakt med hälso- och sjukvården för vård, för att få fysiska skador omsedda och dokumenterade. Den brottsutsatta eller närstående kan även vara i behov av professionell krisbearbetning eller traumabehandling.

I ett senare skede kan det finnas behov av kontakt med hälso- och sjukvård för psykoterapeutisk eller annan behandling.

Rättsintyg

Det är hälso- och sjukvårdens sak att medicinskt beskriva eventuella skador. Denna dokumentation av skador är av grundläggande betydelse ur ett rättsligt perspektiv. Detsamma gäller även bedömningar av de psykiska skador en individ kan ha fått av att ha utsatts för våld och andra kränkningar.

Ett rättsintyg är ett läkarintyg om skador eller annat som kan ha betydelse vid utredning av ett misstänkt brott. Det kan avse både den som utsatts för brottet och den misstänkta. Rättsintyget är ett viktigt underlag för bedömning av om ett brott begåtts. Det utfärdas endast på begäran av polismyndighet eller åklagare (lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott) (1).

Skatteverket

Skatteverket administrerar skyddade personuppgifter för personer som har behov av skydd, se avsnittet Brott utsatta med behov av skydd

En brott utsatt person eller närstående som behöver diskutera skyddade personuppgifter kan behöva hjälp av socialtjänsten i kontakterna med Skatteverket. Den enskilda behöver också få information om konsekvenserna av olika typer av skyddade personuppgifter.

Ideella organisationer

Brott utsatta och närstående behöver rätt information vid rätt tillfälle. Här har ideella organisationer en stor funktion att fylla. Samtal med en medmänniska som har särskild kunskap kan ha avgörande betydelse för bearbetning av brottets konsekvenser samt för att känna upprättelse efter brottet. Det finns flera ideella organisationer som kan ge stöd på olika sätt, till exempel brottsofferjourer, kvinnojourer samt anhörigorganisationer.

Brottsofferjourer

Brottsofferjourerna ger stöd och information till alla brott utsatta, vittnen och anhöriga. Ideella stödpersoner har fått en särskild utbildning för att ge information, vägledning, krisbearbetning och medmänskligt stöd. Stödet innefattar:

- information om brott utsattas rättigheter vid utredning av brottet och i brottmålsprocessen
- emotionellt stöd och praktisk vägledning
- förmedling av kontakt med myndigheter
- information vid brottsskadeersättning
- stöd och information inför, under och efter rättegång
- vid behov hänvisa till social, juridisk, psykologisk eller medicinsk expertis.

RFSL:s Brottsofferjour är en nationell brottsofferjour som ger stöd till homosexuella, bisexuella och transpersoner som blivit utsatta för våld och deras närstående. Det kan vara partnervåld, hatbrott eller hedersrelaterat våld. Stöd och hjälp kan ges till brott utsatta personer i landet via telefon och mejl. Stödinsatser ges även på mottagningen i Stockholm.

Kvinnojourer

Kvinnojourerna kan ge stödsamtal och råd till våldsutsatta kvinnor och deras barn. De kan ge råd om polisanmälan, advokat, familjerätt. De flesta kvinnojourer kan också erbjuda skyddat boende för kvinnor och deras barn. Kvinnojourerna är organiserade i två olika riksorganisationer, Sveriges kvinno- och tjejjourers Riksförbund, SKR, och Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, ROKS

Inom HOPP, Riksorganisationen mot sexuella övergrepp, ges stöd till personer som blivit utsatta för sexuella övergrepp. Både män och kvinnor kan söka stöd för samtal och rådgivning.

Anhörigföreningar

Föreningen Anhöriga för Sexuellt Utnyttjade Barn, ATSUB, ger stöd till barn, ungdomar och anhöriga som utsatts för sexuellt utnyttjande.

Riksorganisationen för anhöriga till våldsdödade, RAV, ger medmänskligt stöd till anhöriga och andra närstående både direkt i anslutning till brottet samt i den process som pågår långt senare. RAV kan också hänvisa till mottagningar som kan ge professionellt stöd.

Vittnesstödsverksamhet

Vittnesstödjare ger ideellt medmänskligt stöd och praktisk information i samband med rättegång vid landets samtliga tingsrätter och hovrätter. Vittnesstödjare bidrar till att skapa en större trygghet i samband med domstolsförhandlingen. Vittnen och brottsutsatta får information om brottmålsprocessen samt praktisk information. Vid behov kan vittnesstödjaren också slussa vidare till andra stödinstitutioner.

De flesta vittnesstödsverksamheter organiseras av lokala brottsofferjourer.

Brottsoffermyndigheten har det övergripande ansvaret för att kvalitets-säkra verksamheten. Domstolsverket ska verka för att det finns praktiska förutsättningar för genomförandet av vittnesstöd.

Brottsutsatta med behov av skydd

En del brottsutsatta kan utöver behov av stöd och hjälp även ha behov av skydd, eftersom de riskerar att utsättas för nya brott. Det kan handla om personer som har utsatts för våld av närstående, vilket inkluderar hedersrelaterat våld och förtryck, utsatta för hatbrott, målsägande och vittnen som utsätts för hot inför eller efter rättegång, och personer som lämnar destruktiva grupperingar.

Behov av skydd, i vissa fall i form av annat boende, kan uppkomma för samtliga nämnda grupper.

Riskbedömning

Det är viktigt att socialtjänsten bedömer risken för att brottsoffer utsätts för ytterligare brott. En sådan bedömning genomförs bland annat för personer som har utsatts för, eller riskerar att utsättas för, våld eller hot om våld eller upprepade allvarliga trakasserier.

Socialtjänstens bedömning av riskfaktorer syftar till att identifiera hot, göra en bedömning av risken att hotet ska realiseras samt bedöma konsekvenserna av det. Vilka åtgärder kan vidtas för att minska personens sårbarhet? Bedömningen kan behöva göras vid flera tillfällen när situationen förändras. Syftet är att kunna bedöma vilka insatser brottsoffret kan behöva.

I en sådan helhetsbedömning kan någon del utgöras av en strukturerad riskbedömning, utförd antingen av socialtjänsten eller av polisen. För mer information om socialtjänstens användning av bedömningsinstrument bland annat för att utreda risken för våld och hot se Socialstyrelsens handbok *Våld – handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*, sid 71.

Socialtjänsten kan behöva samverka med polisen när det gäller bedömning av risken för nya brott. Om brottet är polisanmält kan polisen lämpligen ansvara för en polisiär riskanalys, se även Rikspolisstyrelsens Riktlinjer för polisiära riskanalyser vid våld på individnivå.

Det förekommer att barn utsätts för hot av exempelvis sin familj, av ungdomsgäng eller av destruktiva grupper. Om barn hotas gör polisen i normalfallet inga riskanalyser utan anmäler ärendet till socialtjänsten enligt 14 kap. 1 § andra stycket SoL. De skyddsåtgärder polisen kan vidta i dessa fall är begränsade (22).

Det förekommer inte sällan att Polisens och socialtjänstens bedömningar ser olika ut i det enskilda fallet (prop. 2010/11:49 Ansvarsfördelning mellan bosättningskommun och vistelsekommun, s. 70 f). I praktiken kan det vara svårt för socialtjänsten att utreda och analysera graden av risk för hot eller våld, men socialtjänstens bedömning kan inte heller vara avhängig de hot- och riskbedömningar som görs av polisen.

Socialtjänsten får göra en sedvanlig bedömning och beakta de omständigheter som föreligger i varje enskilt fall, till exempel om personen lever med skyddad identitet eller skyddas av besöksförbud (numera kontaktförbud), skriver regeringen i propositionen (2010/11:49 s. 70 f). I detta arbete kan socialtjänsten använda de framtagna bedömningsinstrumenten som omnämns i Socialstyrelsens handbok om våld, sid 71.

En samverkansöverenskommelse mellan polismyndigheten och socialtjänsten om arbetet med brottsutsatta kan vara ett sätt att strukturera samarbetet. Som tidigare nämnts finns en handbok om sådana överenskommelser, *Polisen och kommunerna vässar samarbetet*, utgiven av Brå, Rikspolisstyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting 2011.

Skyddsåtgärder

Riskbedömningar kräver adekvata åtgärder utifrån resultaten av bedömningen. Om hotet och risken bedöms som låg kan stödande åtgärder vara tillräckliga. Men om en person bedöms vara i behov av skydd ska nödvändiga och möjliga åtgärder genomföras, ofta av Polisen i samverkan med socialtjänsten och Skatteverket.

Polisens skyddsåtgärder kan exempelvis bestå av öppen polisiär bevakning, uppföljning av kontaktförbud och av tekniska åtgärder som larmtelefon. I övrigt kan Polisen rekommendera åtgärder som andra aktörer utför, till exempel hemligt telefonabonnemang, skyddade personuppgifter, skyddat boende eller omlokalisering.

Socialtjänstens insatser för skydd kan bland annat bestå av bistånd till annat boende, efter bedömning av behovet i det enskilda fallet, oavsett resultatet av Polisens eventuella riskanalys.

Skyddade personuppgifter

En del av de personer som av olika skäl lever under hot om att utsättas för (i vissa fall ytterligare) våld kan vara i behov av att få skyddade personuppgifter, vilket kan vara en av flera skyddsåtgärder. Andra personer som tar kontakt med socialtjänsten kan vara i situationen att de redan lever med skyddade personuppgifter.

Det finns tre grader av skyddade personuppgifter: sekretessmarkering, kvarskrivning och fingerade personuppgifter, se nedan. Alla tre nivåerna kan kombineras med exempelvis namnbyte.

Hösten 2011 levde drygt 12 000 personer med sekretessmarkering eller kvarskrivning eller båda delarna, enligt Skatteverkets statistik.

För att hantera skyddade personuppgifter på ett säkert sätt, så att de inte röjs, finns det behov av rutiner både när det gäller den interna hanteringen av ärendet inom socialtjänsten och i samverkan med andra aktörer. Enligt Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2009:22) om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld bör socialnämnden beskriva hur skyddade personuppgifter ska hanteras. Se nedan och även Socialstyrelsens handbok *Våld – handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld*.

Socialstyrelsens meddelandeblad Skyddade personuppgifter (meddelandeblad maj 2005) ger ytterligare vägledning.

Sekretess- eller spärrmarkering

Sekretess- eller spärrmarkering är den lägsta graden av skydd. Det innebär en markering på en eller flera uppgifter i folkbokföringsdatabasen som en varningssignal så att det görs en noggrann prövning innan uppgiften i fråga lämnas ut. Ofta gäller det uppgifter om namn, personnummer och adress. Dessa uppgifter är annars offentliga.

Ansökan om sekretessmarkering görs skriftligt till Skatteverket. Ansökan ska innehålla personnummer, namn, adress och anledningen till att ansökan görs. Skälen ska styrkas genom intyg från till exempel polisen, socialtjänsten, brottsoffer- eller kvinnojour, kopia av eventuell dom eller eventuellt beslut om kontaktförbud. Markeringen gäller för det mesta i ett år och kan därefter förlängas. Skatteverket aviserar sekretessmarkeringen till andra myndigheter tillsammans med övriga uppgifter om personen³.

Kvarskrivning

Kvarskrivning är nästa nivå av skydd och används då det finns en konkret och allvarlig risk för förföljelse. Det används ofta i kombination med sekretessmarkering och beviljas endast om skyddsbehovet inte kan tillgodoses på något annat sätt, till exempel genom besöksförbud. Kvarskrivning beviljas för längst tre år i taget så länge det finns behov av det.

Kvarskrivning innebär att en person fortsätter att vara skriven på för-

3. Skatteverket (2008), Socialstyrelsen (2005). <http://www.skatteverket.se/4.18e1b10334ebe8bc80004675.html.printable>

samlingen i sin gamla folkbokföringsort och med adress hos Skatteverket, som eftersänder all post. Den nya adressen registreras aldrig i folkbokföringen och sprids därför inte till andra myndigheter.

Det finns olika problem som är förknippade med kvarskrivning, dels för att många typer av samhällsservice är knutna till folkbokföringen, som till exempel bostadsbidrag, rösträtt, förskoleplats och skolgång, dels för att eftersändning av post ofta leder till praktiska problem och kostnader, exempelvis på grund av försenade inbetalningar, se Socialstyrelsens meddelandeblad, Skyddade personuppgifter, maj 2005.

Fingerade personuppgifter

Den högsta nivån av skyddade personuppgifter är fingerade personuppgifter, vilket innebär att en person får använda andra personuppgifter än sina egna och på så sätt byter "identitet". Denna åtgärd används vid särskilt allvarliga fall om personen i fråga inte kan skyddas på annat sätt, till exempel genom kvarskrivning. Begäran om fingerade personuppgifter görs hos Rikspolisstyrelsen som i sin tur ansöker hos tingsrätten. Medgivandet är tidsbegränsat. Det är endast på Rikspolisstyrelsen som kopplingen mellan den gamla och den nya identiteten finns.

Personer som får fingerade personuppgifter måste helt bryta med hela sitt tidigare liv, inklusive släkt och vänner. Till stor del är det polisen som ansvarar för att tillgodose dessa personers stora behov av stöd och hjälp. Om de har behov av bistånd från socialtjänsten kan det vara polisen som först kontaktar socialtjänsten för deras räkning.

Att leva med skyddade personuppgifter

Personer som lever med skyddade personuppgifter befinner sig i en särskilt utsatt situation som det är viktigt att socialtjänsten tar hänsyn till vid bedömningen av behov. I handläggning av ärendet är säkerhetsaspekter särskilt viktiga.

Att få skyddade personuppgifter är en administrativ åtgärd som har en rad olika konsekvenser: praktiska, sociala, ekonomiska och psykologiska.

Att leva med skyddade personuppgifter innebär stora begränsningar i aktiviteter och handlingsfrihet, inte minst när det gäller barn. Barn som lever med skyddade personuppgifter får avstå från sådant som för många andra barn är självklarheter, till exempel att vara med i idrottsföreningar, prenumerera på barntidningar, använda sociala medier och digitala mötesplatser, eller låna böcker och filmer på bibliotek. Det påverkar också deras relationer till omgivningen, exempelvis till klasskamrater och andra

barn. Även för barnen kan livet präglas av rädsla, såväl för egen del som för förälders eller syskons del.

Den som har någon typ av skyddade personuppgifter kan för övrigt dessutom ha liknande behov av stöd och insatser som andra brottsutsatta, till exempel hjälp med boende akut eller på lång sikt, hjälp med kontakter med andra myndigheter, stödsamtal och ekonomiskt bistånd.

Det ekonomiska biståndet kan röra försörjning, säkerhetsåtgärder eller andra fördyrade levnadsomkostnader. En konsekvens av att ha skyddade personuppgifter är att de kan medföra extra kostnader. En brottsutsatt person kan ha särskilda behov av bistånd som gör att det kan finnas skäl att gå ifrån de vanliga rutinerna för behovsprövning, till exempel genom att under en tid beräkna vissa kostnader till en högre nivå (SOSFS 2003:5).

Att leva med skyddade personuppgifter innebär mer eller mindre ökade kostnader för många vardagliga behov. Vissa säkerhetsåtgärder kan vara nödvändiga, som titthål i dörr, byte av lås, eller extra mobiltelefoner. Levnadsomkostnader som boende, livsmedel och kläder kan bli fördyrade.

Eftersom allt som kan knytas till ett personnummer hos någon i hus hållet innebär en risk kan man behöva hitta lösningar som tar längre tid och som medför ökade kostnader. Exempelvis tar det lång tid innan man får sin post vilket kan medföra extra kostnader, att det inte går att köpa något på avbetalning på grund av att man då måste lämna ut namn, adress och personnummer. Det innebär också en risk att införskaffa bibliotekskort, terminkort för skolresor, högkostnadsskydd med mera, vilket gör att dessa måste väljas bort. Att använda offentliga datorer är riskfyllt och behovet av en privat dator är stort för den som lever med skyddade personuppgifter, för att bland annat kunna sköta myndighets- och bankkontakter.

Det kan till och med medföra svårigheter att försörja sig eftersom det innebär en risk att lämna sina personuppgifter till en arbetsgivare eller en utbildningsinrättning.

Rutiner för att hantera skyddade personuppgifter

Det är viktigt att det finns en beredskap hos kommunen att möta personer som lever med skyddade personuppgifter och att det finns tydliga och kända rutiner för hanteringen av denna typ av ärenden, så att inte sekretessbelagda uppgifter kommer ut.

Av 4 kap. 5 § i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2006:5) om dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförande av insatser enligt SoL, LVU, LVM och LSS framgår att handlingar

som rör enskilda ska förvaras på ett sådant sätt att endast den person som har legitim anledning att ta del av handlingarna för att fullgöra sina arbetsuppgifter kan få tillgång till dem.

När det gäller personer med skyddade personuppgifter kan det finnas behov av specifika rutiner för säkerhet. Det kan röra sig om tekniska lösningar i dokumentations- och utbetalningssystem och checklistor för säkerhetsåtgärder i kontakter med andra personer, till exempel att man alltid motringer i dessa kontakter. Vid kontakter med enskilda eller myndigheter kan endast säkra kommunikationskanaler användas, dvs. brev, elektronisk kommunikation med hjälp av elektronisk legitimation eller personligt legitimerat besök av personen.

Det är viktigt att iaktta försiktighet med adressuppgifter i alla ärenden där en person har sekretessmarkering eller kvarskrivning.

Det kan även vara av vikt att begränsa antalet personer inom socialtjänsten (kommunen) som känner till de uppgifter som är skyddade eller att man överväger vilket socialkontor som är säkrast för den enskilde eller familjen.

Behov av samverkan

I kommuner där det är vanligt att socialtjänsten kommer i kontakt med personer som har skyddade personuppgifter är det viktigt att ha ett strukturerat samarbete med andra myndigheter och organisationer. Tänkbara samarbetspartner är Polisen, Skatteverket, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, hälso- och sjukvården, brottsoffer- och kvinnojourer. Inom kommunen kan det vara lämpligt att ha samarbete med exempelvis kommunal hyresvärd och kultur- och fritidsförvaltningarna.

Det är i dessa sammanhang viktigt att ta hänsyn till säkerhetsaspekter, så att inte den brottsutsatta och närstående utsätts för risker som skulle kunnat undvikas. Se även handboken om ekonomiskt bistånd s. 126 om vistelsebegreppet vid kvarskrivning (23).

Vad gäller barn kan samverkan med skolförvaltningen också behövas för att försäkra att barn med skyddade uppgifter får sin rätt till skolgång tillgodosedd. Se Skolverkets stödmaterial om unga med skyddade personuppgifter (24).

Personer eller familjer med skyddade personuppgifter befinner sig i en särskilt utsatt situation som socialtjänsten har att ta hänsyn till i sin bedömning och handläggning. Det är till exempel inte acceptabelt att handläggningen försenas av att kommuner inte kan komma överens om vem som ska ge bistånd när en person bor i skyddat boende, flyttar ofta el-

Brottsutsatta med behov av skydd

ler har synpunkter på säkerheten kring handläggningen av sitt ärende, se Socialstyrelsens meddelandeblad, Skyddade personuppgifter, maj 2005. Regler kring ansvarsfördelningen mellan kommuner finns som tidigare nämnts i 2 a kap. i SoL. Se även vidare i Socialstyrelsens meddelandeblad nr 3/2011 om ansvarsfördelningen mellan bosättningskommun och vistelsekommun.

Referenser

1. Våld: handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Stockholm: Socialstyrelsen; 2011.
2. Skylla sig själv?: utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem. Stockholm: Socialstyrelsen; 2011.
3. Sällan sedda: utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning. Stockholm: Socialstyrelsen; 2011.
4. Barn och unga i socialtjänsten: utreda, planera och följa upp beslutade insatser. Stockholm: Socialstyrelsen; 2006.
5. Socialtjänstens stöd till unga brottsoffer. Stockholm: Socialstyrelsen; 2005.
6. Frenzel A, Irlander Å, Töyrä A. NTU 2010: om utsatthet, trygghet och förtroende. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ); 2011.
7. Ekström L. Brottsutveckling i Sverige fram till år 2007. Stockholm: 2008.
8. Vem kan man lita på?: barn och unga berättar om brott. Stockholm: Barnombudsmannen; 2007.
9. Åkerström M, Sahlin I. Det motspänstiga offret. Lund: Studentlitteratur; 2001.
10. Brottsoffer: vad har gjorts?: vad bör göras?: betänkande. Stockholm: Fritze; 1998.
11. Lindgren M. Brottsoffer i rättsprocessen: om ideala brottsoffer och goda myndigheter. Stockholm: Jure; 2004.
12. Lindgren M, Pettersson K-Å, Hägglund B, Björkman J. Utsatta och sårbara brottsoffer. Stockholm: Jure; 2004.
13. Nilsson L, Westlund O. Våld mot personer med funktionshinder. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ); 2007.
14. Brottsoffermyndigheten. [2011-12-12]; Available from: <http://www.brottsoffermyndigheten.se/>.
15. Lindgren M, Pettersson K-Å, Hägglund B. Brottsoffer: från teori till praktik. Stockholm: Jure CLN; 2001.

16. Carlsson N, Wennerström U-B, Borelius U. Utvärdering av stöd till brottsutsatta i Göteborg: slutrapport. Göteborg: Göteborgs stad: 2010.
17. Socialstyrelsen. God vård och omsorg i socialtjänsten. Available from: <http://www.socialstyrelsen.se/indikatorer/godvardochomsorgisocialtjansten>.
18. Kaldal A. Barnahusutredningen 2010. Stockholm: Jure: 2010.
19. Rejmer A, Sonander A, Agevall C. Våldsutsatta kvinnor berättar: en utvärdering av projekt Karin. Stockholm: Rikspolisstyrelsen; 2010.
20. Bengt-Åke AKo. Våldsutsatthet och misshandel hos missbrukande kvinnor – resultat från ASI-intervjuer med 4290 kvinnor. Umeå: Institutet för klinisk psykologi AB, 2010.
21. Handbok för information till brottsoffer. 2012.
22. Riktlinjer för polisiära riskanalyser vid våld på individnivå. Stockholm: Rikspolisstyrelsen; 2010.
23. Ekonomiskt bistånd: stöd för rättstillämpning och handläggning av ärenden i den kommunala socialtjänsten. Stockholm: Socialstyrelsen; 2003.
24. Modig C. Unga med skyddade personuppgifter. Stockholm: Skolverket: 2011.

Lästips

Broschyrer

Information till brottsoffer, på 13 språk. Umeå, Brottsoffermyndigheten, 2012.

Rätten till brottsskadeersättning, Umeå, Brottsoffermyndigheten, 2011.

Till dig som utsatts för brott. Umeå, Brottsoffermyndigheten, 2011.

Böcker

Brottsoffermyndighetens referatsamling. Hans Sjölander (red.) Umeå, Brottsoffermyndigheten, 2012.

Brottsoffrets handbok – anmälan, rättigheter, rättsprocess. Mari Landell. Stockholm, Gothia, Brottsofferjourernas riksförbund, 2010.

Brottsoffret och kriminalpolitiken. Claes Lernestedt, Henrik Tham (red.). Stockholm, Norstedts juridik, 2011.

Dolda brottsoffer – polismyndighetens och socialtjänstens hantering av brott och övergrepp mot personer med funktionshinder. Denise Malmberg, Kerstin Färm. Uppsala universitet, Centrum för genusvetenskap, 2008.

Ideala offer, och andra – konstruktionen av brottsutsatta i medier. Simon Lindgren, Ragnar Lundström. Malmö, Gleerups, 2010.

NTU 2010: om utsatthet, trygghet och förtroende, Nationella trygghetsundersökningen 2010. Anna Frenzel, Åsa Irlander, Annika Töyrä. Stockholm, Brottsförebyggande rådet, 2011.

Närhet som gör ont – om våld mot närstående. Eva Larsson. Brottsofferjourernas Riksförbund, 2010.

Polisens nationella brottsofferundersökning – en attitydundersökning av hur brottsoffer upplever sina kontakter med polisen. Stockholm, Rikspolisstyrelsen 2010.

Stora trygghetsboken – om stöd till brottsdrabbade och brottsförebyggande arbete – en lägesbeskrivning. Yamile Lindgren, Karl-Åke Pettersson, Magnus Lindgren. Stockholm, Jure, 2009.

Utsatta och sårbara brottsoffer. Magnus Lindgren, Karl-Åke Pettersson,

Lästips

Bo Hägglund (red.) Stockholm, Jure, 2004.

Viktimologisk forskning – brottsoffer i teori och metod. Anita Heber, Eva Tiby, Sofia Wikman (red.). Lund, Studentlitteratur, 2012.

Webbplatser

www.brottsoffermyndigheten.se, Brottssoffermyndigheten

www.polisen.se, Polisen, se Utsatt för brott

www.aklagare.se, Åklagarmyndigheten, se För dig som är utsatt för brott

www.kronofogden.se, Kronofogden, se För dig som vill få betalt

www.nck.uu.se, Nationellt centrum för kvinnoofrid, NCK

www.kvinnofridslinjen.se, Kvinnofridslinjen, nationell stödtelefon som drivs av NCK

www.boj.se, Brottsofferjourernas Riksförbund, BOJ

www.roks.se, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Roks

www.kvinnojouren.se, Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund, SKR